

พฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว

โชคธำรงค์ จงจอหอ¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว โดยแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความต้องการสารสนเทศ (2) การแสวงหาสารสนเทศ และ (3) การใช้สารสนเทศ รวมถึงปัญหาอุปสรรคของการใช้และการเข้าถึงสารสนเทศ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว 11 ราย เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย ผลการศึกษาพบว่า (1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับเทคนิคการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ และการฝึกอบรมจากทางราชการมากที่สุด (2) การแสวงหาสารสนเทศส่วนใหญ่เลือกจากแหล่งบุคคล คือ ตัวปราชญ์ชาวบ้าน โดยมาฝึกฝนด้วยตนเองที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนชาวนา จากนั้นจึงขอร่วมเป็นเครือข่ายสมาชิกและใช้โทรศัพท์หรือแอปพลิเคชันไลน์เพื่อสอบถามข้อมูลที่ต้องการโดยตรง (3) การใช้สารสนเทศ สอดคล้องกับการทำงานตามบทบาทหน้าที่และภาระงานของปราชญ์ชาวบ้าน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการประกอบอาชีพทำนา ด้านการเป็นวิทยากรผู้รู้ และด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้กับชุมชน

คำสำคัญ: พฤติกรรมสารสนเทศ; เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว

---

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร อีเมล chokthumrong@gmail.com

Information Behavior of Indigenous Rice Philosopher Networks

Chokthumrong Chongchorhor ¹

Abstract

This qualitative study aimed to study the information behavior of Indigenous Rice Philosopher Networks in three dimensions: (1) Information needs (2) Information seeking (3) Information use, including problems and obstacles of the access and the use of information. Data were collected by in-depth interviews from 11 Thai indigenous rice philosophers selected by purposive sampling. Data was analyzed by the inductive analysis. The results showed that (1) They mostly needed information about successful techniques on organic rice cultivation, and information about the government training schedules on farming. (2) Most information resource was from the personal one by practicing themselves at the Farmer Community Learning Center, then joining as a membership of rice farming networks. They used their phone to ask for their needed information directly or via LINE application to the resource person. (3) They used information in accordance with their work roles in 3 main jobs responsibility: cultivating rice farming, being the rice farming expert, and being the spiritual leadership for their community.

Keywords: Information Behavior, Indigenous Rice Philosopher Networks

---

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Kamphaeng Phet Rajabhat University. Email: chokthumrong@gmail.com

บทนำ

ข้าวเป็นพืชที่สำคัญของประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคง (The Rice Department, 2018) เนื่องจากประเทศไทยมีพื้นฐานมาจากการปลูกข้าว จึงมีพัฒนาการของความรู้พื้นบ้านด้านข้าวมายาวนานโดยอาศัยความรู้ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท (Tai) ผสมผสานกับภูมิปัญญาทางการเกษตรในแถบสุวรรณภูมิ ทำให้ชาวนาไทยค้นพบวิธีการผลิตข้าวที่ใช้แรงงานน้อยมาก เริ่มตั้งแต่การที่เมล็ดข้าวที่หว่านลงในพื้นดินที่เปียกชื้นและงอกเป็นต้นข้าว และเมื่อเวลาผ่านไปได้มีการสร้างคันนาเพื่อกักน้ำทำให้ได้ผลผลิตแน่นอนขึ้น และได้มีการใช้ควายพื้นบ้านเดินเหยียบย่ำดินเพื่อลดการซึมผ่านของน้ำ และต่อมาได้ใช้ควายช่วยไถนา แม้แต่มูลควายที่ถ่ายลงในน่านนั้นถือว่าเป็นปุ๋ยบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นระบบการปลูกข้าวในที่ลุ่มซึ่งผสมผสานการปลูกข้าวแบบไถหว่านร่วมกับการเลี้ยงปลาและปลูกมะพร้าว จนในศตวรรษที่ 13 จึงได้แพร่กระจายจนเป็นภูมิปัญญาข้าว (Indigenous rice culture knowledge) ไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Falvey, 2005)

อย่างไรก็ตาม บุคคลที่เป็นผู้ส่งเสริมสืบทอดความรู้พื้นบ้านด้านข้าวต่อกันมาแบบรุ่นต่อรุ่น จนองค์ความรู้ได้ส่งผ่านมาจนถึงตัวปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว (Indigenous Rice Philosopher) ซึ่งท่านเหล่านี้ได้เรียนรู้ผ่านการลองผิดลองถูก การปรับปรุง และการดัดแปลงภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น จนผลลัพธ์จากการแก้ปัญหาในไร่นาเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวนาที่อยู่ใกล้เคียงแล้ว ย่อมเกิดกระบวนการเรียนรู้จากผู้ที่ทรงภูมิปัญญาเพื่อให้ชาวนาสามารถเพาะปลูกข้าวได้ผลดี จนเกิดความสนิทสนมผูกพันกันและก่อตัวกลายเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว (Indigenous Rice Philosopher Networks) ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นรูปแบบพฤติกรรมสารสนเทศของผู้นำชุมชนชาวนาไทยที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัยให้ลุ่มลึก ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารยุคดิจิทัลย่อมส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนชาวนาไทยทั้งในแง่ความต้องการ การแสวงหา และการใช้ ด้วยเหตุนี้หากผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวและบริบทที่ส่งผลต่อพฤติกรรมดังกล่าว ย่อมจะเป็นประโยชน์ในการออกแบบหรือพัฒนาบริการสารสนเทศได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวในประเทศไทย ซึ่งถือเป็นโจทย์วิจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยให้กลายเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้เพื่อนำไปสู่ความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืน หรือ Thailand 4.0 เนื่องจากในกระบวนการเรียนรู้ สังคม และสืบทอดพร้อมทั้งบูรณาการสารสนเทศและความรู้สมัยใหม่กับสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านข้าวต้องใช้สารสนเทศเพื่อตัดสินใจและขับเคลื่อนเครือข่ายชาวนาในแต่ละพื้นที่ให้ดำเนินงานไปตามแนวทางการพัฒนาที่สร้างสรรค์ขึ้น นอกจากนี้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ยังถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศไทยจากฐานราก ซึ่งช่วยให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และหนุนเสริมให้เยาวชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง รวมทั้งช่วยสะท้อนให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเห็นถึงแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นความรู้ดั้งเดิมของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งสามารถขับเคลื่อนงานคู่ขนานกันไประหว่างฐานความรู้สมัยใหม่และฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจในพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว

จึงเป็นการอธิบายบริบทพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไทยที่สมดุล เพราะใช้หลักการพัฒนาบนฐานของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมข้าว อันจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ซึ่งมีประเด็นวิจัยย่อย 3 ประเด็น ได้แก่ (1) ความต้องการสารสนเทศ (2) การแสวงหาสารสนเทศ และ (3) การใช้สารสนเทศ และปัญหาอุปสรรคในการใช้และเข้าถึงสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษากิจกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วิจัยแบบเฉพาะเจาะจงจาก 4 ภูมิภาคในประเทศไทย ซึ่งมีจังหวัดที่ถูกเลือกจำนวน 4 จังหวัด คือ จังหวัดน่าน (ตัวแทนภาคเหนือ) จังหวัดสุพรรณบุรี (ตัวแทนภาคกลาง) จังหวัดจันทบุรี (ตัวแทนภาคตะวันออก) และจังหวัดร้อยเอ็ด (ตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) โดยจังหวัดเหล่านี้เป็นจังหวัดที่มีปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวอาศัยอยู่ และยินดีเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นสมาชิกของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวในประเทศไทย ได้จำนวนทั้งสิ้น 11 ราย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

พฤติกรรมสารสนเทศ เป็นพฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งครอบคลุมพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง คือ พฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมใช้สารสนเทศ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นโดยอาจอยู่ในรูปการสื่อสารแบบเผชิญหน้า และการได้รับสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศ (Wilson, 2000) พฤติกรรมสารสนเทศช่วยให้เห็นขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ในการแสวงหาสารสนเทศ การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ และการใช้สารสนเทศ นอกจากนี้ ยังช่วยให้ทราบถึงบริบททางสารสนเทศที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน (Savolainen, 2007) พฤติกรรมสารสนเทศเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปัญหาที่ต้องแก้ไขหรือมีคำถามที่ต้องการคำตอบ แต่พบว่าสารสนเทศหรือความรู้ที่ตนมีอยู่นั้นไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาหรือตอบคำถาม (Cheunwattana, 2002) ตัวแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของ Leckie, Pettigrew, & Sylvain (1996) ได้แสดงพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของบุคคลที่ประกอบอาชีพต่างๆ โดยแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการสารสนเทศตามบทบาทหน้าที่ของตนเองจนทำให้เกิดพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศขึ้นตามอาชีพการงานที่แต่ละคนรับผิดชอบ ในขณะที่ทฤษฎีพฤติกรรมสารสนเทศของ Willson (2000) ที่ครอบคลุมกิจกรรมการค้นหาสารสนเทศ และการใช้สารสนเทศ โดยกิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากความต้องการสารสนเทศ ซึ่งนำมาสู่กรอบแนวคิดของงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย (1) ลักษณะความต้องการและการใช้สารสนเทศ เป็นการศึกษาเพื่อหาลักษณะความต้องการและการใช้สารสนเทศในด้านต่างๆ ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการใช้ ความต้องการและการใช้สารสนเทศในด้านลักษณะเนื้อหา ในด้านรูปแบบ และในด้านความทันสมัยของสารสนเทศว่าเป็นอย่างไร (2) การแสวงหาสารสนเทศ เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึง

แหล่งสารสนเทศที่ผู้ประกอบการใช้ว่ามีแหล่งใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นแหล่งบุคคล แหล่งสถาบัน แหล่งสื่อมวลชน แหล่งอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงวิธีการที่แต่ละบุคคลใช้เพื่อการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศเหล่านั้นด้วย และ (3) การใช้สารสนเทศ และปัญหาอุปสรรคในการใช้และเข้าถึงสารสนเทศ คือ การศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้ทั้งระหว่างการเข้าถึงสารสนเทศ และการใช้สารสนเทศที่ได้มา โดยแบ่งปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ออกเป็น 2 มิติ ได้แก่ มิติด้านลักษณะสารสนเทศ และมิติด้านปัญหาของตัวผู้ใช้เอง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ซึ่งเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว ในพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นจังหวัดที่มีภูมิปัญญาข่าวชาวไทยที่โดดเด่น การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาใช้หลักเกณฑ์ประกอบการพิจารณา จำนวน 3 ด้าน คือ 1) เป็นพื้นที่ที่มีปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว ซึ่งได้รับการยอมรับในระดับชาติ 2) เป็นพื้นที่ที่นักวิชาการเคยใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนานวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาข่าวชาวไทย และ 3) เป็นพื้นที่ที่จัดการเรียนการสอนหรือฝึกอบรมให้กับชาวนาเกี่ยวกับภูมิปัญญาข่าวไทยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวสามารถคัดเลือกพื้นที่วิจัยซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาค วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าวในจังหวัดต่างๆ และทำการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ จากนั้นจึงเริ่มประสานงานขอลงพื้นที่และแนะนำให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ทราบถึงกรอบแนวคิดของพฤติกรรมสารสนเทศ แล้วจึงดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview guide) ที่ผู้วิจัยอาศัยเป็นแนวในการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วย 4 ประเด็นสำคัญ คือ 1) สภาพทั่วไปของผู้ใช้สารสนเทศ 2) ความต้องการและการใช้สารสนเทศ 3) การแสวงหาสารสนเทศ และ 4) ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สารสนเทศและการเข้าถึงสารสนเทศ หลังจากนั้นจึงใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบอลลูก (Snow ball sampling technique) โดยขอความอนุเคราะห์จากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าวในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ช่วยแนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านอื่นๆ ต่อไป พร้อมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จากพื้นที่ศึกษาแต่ละแห่ง ซึ่งดำเนินการโดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งเหล่านี้สอดคล้องตรงกันแล้วทำการจดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นไว้ พร้อมทั้งตรวจสอบวิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ควบคู่กับการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อความครบถ้วน และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Chantawanich, 2008) โดยผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2557 จนในที่สุดสามารถสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไปจนกระทั่งได้ข้อมูลบรรลุถึงจุดอิ่มตัว (Theoretical saturation) กล่าวคือ แม้จะเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ท่านต่อไป ข้อมูลที่ได้ก็จะเป็นแบบเดิมซึ่งเป็นคำตอบที่ซ้ำๆ กัน และไม่มีประเด็นใหม่แล้ว ผู้วิจัยจึงยุติการเก็บข้อมูลลงในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2557 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว จำนวน 11 คน ประกอบด้วย (1) อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นตัวแทนภาคเหนือ จำนวน 3 คน (2) อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 3 คน (3) อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นตัวแทนภาคกลาง จำนวน 3 คน และ (4) อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็น

ตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 คน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตีความและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยาย (Qualitative description)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ในจังหวัดน่าน จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้ตอบรับการสัมภาษณ์ จำนวน 11 ราย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทหรือต่างอำเภอที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปจากตัวเมือง สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 6 คน สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 คน และสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 1 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้ประกอบอาชีพทำนามากที่สุด รองลงมาเป็นอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาข้าวไทย เช่น การค้าขายเมล็ดพันธุ์ข้าว การรับเป็นวิทยากรกระบวนการ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ไร่นาสวนผสมของตน นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้ล้วนเคยมีประสบการณ์ในอาชีพการทำนาเป็นระยะเวลาประมาณ 15-20 ปี สำหรับประสบการณ์ในการใช้สารสนเทศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ได้รับสารสนเทศจากระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน สารสนเทศที่ได้ส่วนใหญ่เป็นประสบการณ์ในการใช้สารสนเทศผ่านชานาซึ่งเป็นเพื่อนร่วมอาชีพ และผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ ของหลักสูตรฝึกอบรมของโรงเรียนชานา เช่น การใช้จุลินทรีย์เพื่อกำจัดโรคและแมลงศัตรูข้าว เป็นต้น และหนึ่งในผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มนี้ระบุว่าเคยมีประสบการณ์เป็นอาจารย์พิเศษ โดยได้รับเชิญให้ไปถ่ายทอดประสบการณ์ภูมิปัญญาข้าวไทยที่ตนเองเชี่ยวชาญให้แก่พี่น้องชานาหรือนิสิตนักศึกษาที่สนใจได้เรียนรู้ เช่น การผลิตฮอร์โมนจากกล้วยเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว ภูมิปัญญาในการทำน้ำส้มควันไม้เพื่อไล่แมลงและศัตรูข้าว เป็นต้น

1.2 บริบทของชุมชนชานาในแต่ละภูมิภาค

(1) ภาคเหนือ ณ อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน สภาพพื้นที่เพาะปลูกข้าวส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสูงสลับกับที่ราบริมตอญาคู ทำให้พื้นที่ที่มีความลาดชันเมื่อฝนตกจึงไม่ค่อยมีน้ำขังในพื้นที่นา ดังนั้น ชานาแถบนี้จึงใช้วิธีการเพาะปลูกข้าวที่เป็นเอกลักษณ์เรียกว่า “การทำข้าวไร่” ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวไร่ประมาณ 7,000 ไร่ โดยมากนิยมปลูกข้าวเหนียวสายพันธุ์ท้องถิ่น การเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวจะทำในระหว่างเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน สำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่น อาทิ ประเพณีปลูกแฮก ประเพณีกินดอกแดง พบว่ามีรากฐานมาจากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะซึ่งนับถือผีบรรพบุรุษ ร่วมกับการนับถือศาสนาคริสต์ และพระพุทธศาสนา

(2) ภาคกลาง ณ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีพื้นที่เป็นนาข้าวประมาณ 200,000 ไร่ สภาพพื้นที่ในอำเภอบางปลาม้ามีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม และมักมีฝนตกชุกติดต่อกันเป็นเวลานานหลายวัน ส่งผลให้น้ำท่วมขังอยู่เป็นเวลานาน ตั้งแต่ช่วงเดือนกันยายน-ธันวาคมของทุกปี ชานาจึงทำการปลูกข้าวขึ้นน้ำและโดยมากนิยมปลูกข้าวเจ้า ส่วนการทำนาได้อาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติควบคู่กับระบบชลประทาน ชานาในอำเภอบางปลาม้าจึงทำได้ทั้งนาปีและนาปรัง ส่วนการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีจะทำในระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม ในส่วนของข้าวนาปรังจะออกรวงตามอายุซึ่งจะทำการเก็บเกี่ยวในช่วงที่มีอายุครบประมาณ 3-4

เดือน ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นพบว่ายังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การทำขวัญข้าว และยังได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น ระบบหลงจู๋ ระบบกงสี เป็นต้น

(3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่นาข้าวประมาณ 110,000 ไร่ สภาพของพื้นที่นาส่วนใหญ่เป็นนาลุ่ม การทำนาอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ คือ น้ำฝน น้ำในแม่น้ำชี รวมถึงน้ำจากอ่างเก็บน้ำรัชชชัย ข้าวที่นิยมปลูกเป็นข้าวเจ้าอายุเบาซึ่งปลูกเพื่อขายเป็นหลัก ส่วนข้าวเหนียวจะปลูกไว้รับประทานเอง ชุดดินของอำเภอธวัชบุรีเป็นดินร่วนปนทรายและในบางพื้นที่เป็นดินเค็ม ชาวนาในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีภูมิปัญญาในการเพาะปลูกข้าวโดยใช้หญ้าแฝกเพื่อฟื้นฟูธาตุอาหารในดิน อีกทั้งยังมีการทำไร่นาสวนผสมเพื่อลดความเสี่ยงในการผลิตข้าวหอมมะลิขายเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้การเก็บเกี่ยวข้าวนาปีในอำเภอธวัชบุรีจะเริ่มทำในระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม สำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นพบว่าชาวนาในอำเภอธวัชบุรีมีรากฐานวัฒนธรรมมาจากประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ การบูชาผีบรรพบุรุษ การบูชาผีแฮกนา และการบูชาพญาแถน ร่วมกับการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

(4) ภาคตะวันออก ณ อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี สภาพพื้นที่นาข้าวเป็นที่ราบริมหาดสอยดาวซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ และมีแหล่งน้ำ ได้แก่ คลองทรายขาว คลองปะตง และคลองพระสะทึง ชาวนาแถบนี้โดยมากใช้น้ำฝนในการทำนาและนิยมปลูกข้าวเหนียวนาปีเนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนน้อย รวมทั้งชุมชนชาวนาเดิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวซึ่งอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เมื่อเข้ามาทำนาปลูกข้าวในพื้นที่จึงมีการแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากรกับกลุ่มชาวไทยถิ่นซึ่งเป็นเกษตรกรชาวสวนผลไม้ และในบางครั้งมีการว่าจ้างแรงงานที่เป็นเกษตรกรชาวกัมพูชา ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวนาในอำเภอสอยดาวมีลักษณะผสมผสานกัน ส่วนการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวจะทำในระหว่างเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม

1.3 บทบาทหน้าที่และภาระงานของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าวมี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการประกอบอาชีพทำนา ด้านการเป็นวิทยากรผู้รู้ และด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้ชุมชน รายละเอียด ดังนี้

(1) ด้านการประกอบอาชีพทำนา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดต้องทำนาปลูกข้าวเป็นงานหลัก การทำนาปรังจะไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ แต่การทำนาปีนั้นจะต้องคำนึงถึงเรื่องน้ำเป็นหลัก เพราะหากฝนตกน้อย หรือฝนมาช้ากว่าปกติ ทำให้การเพาะปลูกข้าวล่าช้าออกไป ชาวนาสามารถเพาะปลูกข้าวได้เพียงรอบเดียว โดยปลูกมากในเดือนกรกฎาคม และบางรายเลื่อนมาปลูกในเดือนสิงหาคม หากปลูกช้ากว่านี้จะไม่สามารถเพาะปลูกข้าวได้แล้ว ต้องปล่อยให้แปลงนาไว้ว่าง หรืออาจปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง เป็นต้น เพราะหากฝืนปลูกข้าวก็จะต้องเสี่ยงกับการระบาดของศัตรูพืช

(2) ด้านการเป็นวิทยากรผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ยังรับหน้าที่เป็นครูภูมิปัญญาซึ่งได้ถ่ายทอดประสบการณ์ในการทำนาอินทรีย์ และคอยเตือนภัยต่างๆ ให้กับสมาชิกในเครือข่ายฯ บางครั้งต้องออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการเกษตร และอาจต้องรับหน้าที่เป็นวิทยากรหรืออาจารย์พิเศษเพื่อบรรยายให้ความรู้แก่คนนอกพื้นที่ในต่างจังหวัดด้วย อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังต้องศึกษาสภาวะตลาดสินค้าการเกษตร โดยเฉพาะผลผลิตข้าวของโลกที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากเดิมทุกปี โดยเฉพาะข้าวจากกัมพูชา พม่า และเวียดนามซึ่งมีผลผลิตสูงมากจนทำให้ราคาข้าวตกต่ำลง ดังนั้น ในฐานะหัวหน้าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว จึงต้องหาข่าวสารเหล่านี้ไว้เพื่อเตรียมรับมือหรือปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามที่ตลาดต้องการ เช่น การขายข้าวกล้องอินทรีย์ส่งตรงถึงผู้บริโภค หรือเน้นการขายเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ซึ่งมีราคาที่สูงกว่า เป็นต้น

(3) ด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้กับชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเฉพาะที่เป็นหัวหน้าเครือข่ายประชาชนชาวบ้านด้านข้าว จะเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกและคอยเชื่อมโยงจิตวิญญาณของธรรมชาติให้กลายเป็นพลังเพื่อขับเคลื่อนงานผ่านทางพิธีกรรม เช่น “พิธีทำขวัญข้าว” ของภาคกลางเพื่อบวงสรวงพระแม่โพสพให้มาสถิตย์อยู่ในแปลงนา “พิธีนาดอก” ของภาคอีสาน ที่เป็นพิธีกรรมเลี้ยงเทพดาอารักษ์ประจำแปลงนาก่อนเริ่มลงมือเพาะปลูกข้าวในรอบปี “ประเพณีเอามือ” ของชาวนาภาคเหนือ ซึ่งเป็นการจัดสรรแรงงานให้ช่วยเหลือกันในหมู่ชาวนา “พิธีรวบข้าว” ของชาวนาภาคใต้และภาคตะวันออก ซึ่งเป็นขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าวที่ปลอดภัยและมีเอกลักษณ์ที่งดงาม เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้มีผลต่อจิตใจของชาวนาเพราะช่วยให้เกิดความความสามัคคี ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องแสดงบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำหรือมีส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับตนเองและเหล่าสมาชิกชุมชนชาวนาในเครือข่ายประชาชนชาวบ้านด้านข้าว

2. พฤติกรรมสารสนเทศ

ผลการศึกษาในส่วนนี้ประกอบด้วย ความต้องการสารสนเทศ การใช้สารสนเทศ และการแสวงหาสารสนเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ความต้องการสารสนเทศ พบว่า เครือข่ายประชาชนชาวบ้านด้านข้าว มีวัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศเพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับข้าวที่ใช้ได้ผลดีในพื้นที่อื่น ๆ หรือมีความสำเร็จที่โดดเด่น เช่น การกำหนดอุณหภูมิและเพลิงไฟในแปลงนาโดยใช้สมุนไพรรักษาพื้นบ้าน การเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวต่อไร่ด้วยฮอร์โมนจากธรรมชาติ เป็นต้น รวมทั้งใช้เพื่อติดตามการฝึกอบรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาข้าวจากทางราชการเพื่อนำมาถ่ายทอดต่อในศูนย์การเรียนรู้ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำนาอินทรีย์แบบลดต้นทุน เป็นต้น สำหรับผลการวิจัยด้านความต้องการสารสนเทศ พบว่า เนื้อหาสารสนเทศที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องการมากที่สุด คือ “วิธีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ” รองลงมา ได้แก่ “การเพิ่มผลผลิตในนาข้าว” “การพัฒนาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง” “การแปรรูปข้าว” และ “การประกอบพิธีกรรมของชาวนา” ตามลำดับ

2.2 การแสวงหาสารสนเทศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละท่านแสวงหาสารสนเทศด้วยตนเองโดยใช้การโทรศัพท์สอบถามหรือตั้งคำถามในกลุ่มไลน์ (LINE Application) เพื่อให้สมาชิกเครือข่ายประชาชนชาวบ้านด้านข้าวช่วยแนะนำแนวทางแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด และบางส่วนได้ขอให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรหรือขอให้ญาติและเพื่อนที่สามารถใช้ระบบสารสนเทศได้ช่วยทำการค้นคืนให้ สำหรับการกำหนดคำค้น พบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกำหนดคำค้นจากชื่อเรื่องของเอกสาร คู่มือ หรือ ตำรา เช่น “คู่มือชาวนาอาสา” “คู่มือชาวนาชั้นนำ” “การจัดการธาตุอาหารพืช” “ชาวนามีอาชีพ” เป็นต้น ในบางครั้งยังเปลี่ยนไปใช้คำสำคัญที่สัมพันธ์กับเรื่องที่สนใจ เช่น “ฮอร์โมนจากน้ำหมักเศษปลา” “การตัดใบข้าวเพื่อเพิ่มผลผลิต” “การทำน้ำส้มควันไม้ไล่แมลงและศัตรูข้าว” เป็นต้น นอกจากนี้ยังกำหนดวลีที่คุ้นเคย เช่น “การหมักฟาง” “การเลี้ยงปลาในนาข้าว” “ตัวห้ำตัวเบียน” เป็นต้น สำหรับวิธีประเมินสารสนเทศที่ได้มาโดยส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ พิจารณาว่าชื่อเรื่องตรงกับประเด็นที่ต้องการ พิจารณาจากบทคัดย่อและบทสรุปของเรื่องว่าตรงกับที่ต้องการ ให้ความสำคัญกับความรู้หรือคู่มือของวิทยากรโดยไม่เน้นเอกสารที่ทันสมัยมากนัก หากเป็นเอกสารของทางราชการเน้นรายการที่ตีพิมพ์เผยแพร่ล่าสุดก่อน และหากพบว่าเจ้าของผลงานเป็นประชาชนชาวบ้านจะพิจารณาเป็นพิเศษ รวมทั้งให้ความสำคัญกับเอกสารจากองค์กรที่ผลิตสิ่งพิมพ์ซึ่งได้ทำวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาข้าวมาอย่างต่อเนื่อง

2.3 การใช้สารสนเทศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ใช้สารสนเทศทุกวัน จำนวน 8 คน รองลงมาใช้สารสนเทศ 3-4 วันต่อสัปดาห์ จำนวน 3 คน โดยส่วนใหญ่ได้รับสารสนเทศจากกลุ่มไลน์ (LINE Application) ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ซึ่งให้สารสนเทศที่หลากหลาย เช่น ไฟล์เสียงที่บันทึกคำแนะนำในการแปรรูปผลผลิตข้าว ภาพถ่ายศัตรูข้าว ภาพเคลื่อนไหวที่แสดงวิธีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ไฟล์คำสั่งหรือประกาศของทางราชการที่สำคัญ เป็นต้น รองลงมาใช้สารสนเทศจากเอกสารประกอบการบรรยายและฝึกอบรมที่ได้จากศูนย์เรียนรู้ของทางราชการและจากโรงเรียนชาวนาในพื้นที่ใกล้เคียง และให้ความสำคัญกับสารสนเทศจากเว็บไซต์/อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ทั้งนี้การใช้สารสนเทศแม้จะมีลักษณะเป็นสารสนเทศดิจิทัล แต่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุว่าต้องเป็นการแบ่งปันสารสนเทศที่มาจากแหล่งบุคคล คือ หัวหน้าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคุ้นเคยจึงจะนำสารสนเทศไปใช้จริงและได้ประเมินแหล่งสารสนเทศโดยมุ่งเน้นเนื้อหาที่ตรงกับสภาพปัญหาและสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องการแก้ไขมากที่สุด

3. ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

3.1 ปัญหาในการค้นคืนและเข้าถึงสารสนเทศ ผลการศึกษา พบว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ประสบปัญหาในการใช้คำค้นมากที่สุด กล่าวคือ คำค้นที่ใช้กับผลที่ค้นคืนออกมาได้ยังขาดการเชื่อมโยงกับข้อมูลสมุนไพรมันที่บ้านที่ชาวนานิยมใช้ทดแทนสารเคมีเพื่อลดต้นทุนและลดความเสี่ยงต่ออาการเจ็บป่วยหรือลดปัญหาสารพิษตกค้างไปยังผู้บริโภค นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้และโรงเรียนชาวนายังมีสารสนเทศภูมิปัญญาข้าวที่มีคุณค่าเป็นจำนวนมาก แต่ขาดการสนับสนุนให้มีระบบการจัดการที่ดีหรือขาดการสนับสนุนเครื่องมือช่วยค้น รวมทั้งขาดการทำวิจัยร่วมกันเพื่อนำสารสนเทศภูมิปัญญาข้าวไทยในแต่ละพื้นที่มาปรับใช้ในวงกว้าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังเห็นว่าผู้ที่จะนำสารสนเทศไปใช้ควรลงพื้นที่เพื่อฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะสารสนเทศภูมิปัญญาข้าวไทยมีรายละเอียดที่ซับซ้อนมากเกินกว่าที่จะสืบค้นได้ในเว็บไซต์

3.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเครื่องมือค้นคืนสารสนเทศ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการการเชื่อมโยงแหล่งสารสนเทศภูมิปัญญาข้าวไทย มากที่สุด จำนวน 5 คน รองลงมาเป็น การแสดงผลการค้นคืนสารสนเทศที่เป็นคลิปขั้นตอนการเพาะปลูกข้าวซึ่งสะดวกต่อการรับ-ส่งในกลุ่มไลน์ จำนวน 4 คน และการกำหนดคำค้นด้วยภาษาถิ่น จำนวน 2 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเครื่องมือค้นคืนสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว สรุปได้ว่าในการกำหนดคำค้นควรแสดงคำค้นที่เป็นภาษาถิ่นเพื่อสื่อความหมายให้ตรงกับบริบทของชุมชนชาวนาแต่ละแห่งและเพื่อช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาข้าวจากบรรพบุรุษเอาไว้ นอกจากนี้ควรออกแบบบริการสารสนเทศให้สะดวกต่อการนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้หรือเวทีชาวบ้าน ในด้านการเชื่อมโยงแหล่งความรู้ควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชาวนาจัดขึ้น โดยเฉพาะเนื้อหาสารสนเทศในเชิงปฏิบัติที่เป็นภาษาท้องถิ่น เช่น การปลูกข้าวแบบใช้น้ำน้อย เป็นต้น ซึ่งในกรณีนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุว่าควรจัดกลุ่มด้วยภาษาถิ่นที่เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน

อภิปรายผล

1. ความต้องการสารสนเทศ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในด้านความต้องการสารสนเทศซึ่งเชื่อมโยงกับสถานภาพ/อาชีพ กล่าวคือ ใช้เพื่อติดตามข่าวการเกษตรโดยเฉพาะเนื้อหาภูมิ

ปัญญาชาวไทยที่ใช้ได้ผลดีในพื้นที่อื่นเพื่อนำมาปรับใช้ในพื้นที่นาของตน รองลงมาเป็นการใช้เพื่อติดตามการฝึกอบรมจากทางราชการเพื่อนำมาถ่ายทอดต่อในศูนย์การเรียนรู้ และใช้ตามบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะต้องเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับตนเอง และเพื่อสมาชิกชาวนาในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว ตามลำดับ สอดคล้องกับ Suebsonthi (1987) ที่พบว่า เกษตรกรต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับโรคพืช การป้องกันและการบำรุงรักษาพืช ราคาปัจจัยทางการเกษตร วิธีการคัดเลือกพันธุ์พืช การใช้ยาฆ่าแมลง การปราบวัชพืช เป็นต้น และตรงกับ Loungmanee (2002) ที่พบว่าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสานใช้สารสนเทศเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีดั้งเดิมในชุมชนเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพันธุ์พืชพื้นเมืองอย่างยั่งยืน

2. การแสวงหาสารสนเทศ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้กลุ่มไลน์ (LINE Application) เป็นช่องทางในการแสวงหาสารสนเทศ โดยเฉพาะการรับส่งไฟล์เสียงที่บันทึกคำแนะนำในการเพาะปลูกข้าว หรือรับส่งไฟล์เอกสารที่ได้จากศูนย์เรียนรู้และจากโรงเรียนชาวนาในพื้นที่ใกล้เคียง โดยต้องเป็นสารสนเทศจากหัวหน้าเครือข่ายฯ ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคุ้นเคยจึงจะนำสารสนเทศไปใช้จริง และการประเมินแหล่งสารสนเทศได้มุ่งเน้นไปยังเนื้อหาที่ตรงกับสภาพปัญหาและสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องการแก้ไขมากที่สุด ซึ่งตรงกับ Seenuankaew (2013) ที่พบว่าเกษตรกรสื่อสารสารสนเทศผ่านทางโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อขอคำแนะนำโดยตรงไปยังผู้นำชุมชน ประธานวิสาหกิจชุมชน เกษตรกรดีเด่น ญาติพี่น้อง และกลุ่มสมาชิกเพื่อปรึกษาหารือในกระบวนการผลิตและสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าเกษตรเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว Wilson (1999) อธิบายว่าเกิดจากบริบทความต้องการของผู้ใช้ที่มีทั้งปัจจัยพื้นฐานด้านอาชีพหรือบทบาทหน้าที่และปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล ภูมิหลัง และแรงจูงใจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญล้วนมีประสบการณ์ตรงกันในการใช้สารสนเทศจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข้าว เพื่อแก้ไขปัญหาในแปลงนาอย่างได้ผล ดังนั้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมทางการเกษตรจึงควรเชื่อมโยงกับหัวหน้าเครือข่ายฯ เป็นอันดับแรก

3. การใช้สารสนเทศ

3.1 การที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังคงประสบปัญหาที่ระบุว่าเนื้อหาที่ค้นคืนได้บางส่วนเป็นภาษาไทยถิ่นซึ่งมีคำศัพท์ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่คุ้นเคยหรืออาจไม่ทราบความหมายที่แท้จริง เช่น “การเย้เยนา หมายถึง การทำนาของชาวนาในภาคเหนือ” “ข้าวคำผาย หมายถึง ข้าวที่ปลูกในนาที่มีน้ำขังเป็นเวลานาน” เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังต้องการชุดคำศัพท์ในแง่วัฒนธรรมข้าว โดยเฉพาะคติความเชื่อ พิธีกรรม และแนวปฏิบัติทางการเกษตรซึ่งเป็นคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นและคำศัพท์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ สอดคล้องกับ Srichai (2013) ที่พบว่าผู้ใช้บริการประสบปัญหาในการเข้าถึงสารสนเทศเพราะจากขาดทักษะทางภาษา และ Puttichaikul (2016) ที่พบว่าผู้ใช้บริการประสบปัญหาในการเข้าถึงสารสนเทศเพราะขาดความสามารถในการสร้างคำค้นที่ตรงกับเอกสารที่ต้องการ ซึ่ง Wilson (1999) อธิบายว่าพื้นเพความรู้และทักษะทางภาษาของผู้ใช้สารสนเทศเป็นลักษณะส่วนบุคคล (Personal characteristic) ที่เป็นอุปสรรคต่อการค้นคืนสารสนเทศได้

3.2 ผลการวิจัยชี้ว่าการเชื่อมโยงแหล่งสารสนเทศภูมิปัญญาชาวไทยให้เข้ากับกิจกรรมเวทีชาวบ้านเป็นสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องการมากที่สุด และควรจัดแสดงเนื้อหาสารสนเทศด้วยภาษาถิ่นที่เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน สอดคล้องกับ Seenuankaew (2013) ที่ระบุว่าเกษตรกรไทยนำสารสนเทศที่ได้รับไปใช้ทันที โดยไม่

ประเมินสารสนเทศเพราะเป็นสารสนเทศสำเร็จรูปที่ได้จากองค์กรภาครัฐ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือนักวิจัยที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางสื่อสารสารสนเทศและถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าว จึงควรจัดเนื้อหาสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านไทยให้ถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Loungmanee (2002) ที่ระบุว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสานได้เสนอแนะให้รวบรวมและจัดระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านโดยใช้วิธีการจัดหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการเข้าถึง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้ ผลการวิจัยพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าวในประเทศไทย สามารถนำไปใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการพัฒนาฐานความรู้เพื่ออนุรักษ์สารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับพฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้ในปัจจุบัน
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต ควรศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าวโดยเน้นกลุ่มเฉพาะตามภาษาถิ่นหรือภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้สามารถออกแบบระบบความรู้หรือพัฒนาบริการสารสนเทศที่สอดคล้องกับพฤติกรรมสารสนเทศของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านด้านข่าวเพื่อให้ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในแต่ละท้องถิ่นหรือในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ของประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Apisuphachok, W. (2010). A comparison of information seeking behaviors of lecturers at Kasetsart University's Faculty of Humanities and Science. *Humanities Journal*, 17(2), 57-70. [In Thai]
- Bates, Marcia J. (1989). The design of browsing and berrypicking techniques for the online search interface. *Online Review*, 13(5), 407-424.
- Chantawanich, S. (2008). *Qualitative research methods*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Cheunwattana, A. (2002). *Information seeking behavior in information storage and retrieval*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. [In Thai]
- Falvey, L. (2005). *Thai agriculture: golden cradle of millennia*. Bangkok: Kasetsart University Press. [In Thai]
- Leckie, J., Pettigrew, E., Sylvain, C. (1996). Modeling the information seeking of professionals: A general model derived from research on engineers, health care professionals, and lawyers. *Library Quarterly*, 66(2), 161-193.
- Loungmanee, W. (2002). *Management of local wisdom information of village scholar networks in the Northeast*. Khon Kaen: Khon Khan University. [In Thai]
- Marcia Bates (1989). The design of browsing and berry picking technique for the online search interface. *Online Review*, 13(5): 407-424.
- Na Talang, A. (2001). *Thai wisdom*. Bangkok: Amarin Printing. [In Thai]

- Panyakul, P. (1997). *Indigenous knowledge and biodiversity*. Bangkok: Green Net's Foundation's.
- Polthanee, A. (2010). Indigenous agricultural knowledge - A sample of practice in Northeast Thailand. *International Journal of Environmental and Rural Development*, 1(1): 68-73.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn. H.R.H. (1994). *Thai rice to Japan*. Bangkok: Amarin Printing. [In Thai]
- Puttichaikul, J. (2016) Information seeking behaviors of graduate students at Kasetsart University, Kamphaeng-Saen Campus. *Information*, 23(1): 12-22. [In Thai]
- Rithidech, K. (2014). *Information seeking behavior for doing research of the researchers in Kasikorn Research Center Co., Ltd*. Bangkok: Srinakharinwirot University. [In Thai]
- Savolainen, R. (2007). Information behavior and information practice: reviewing the umbrella concepts of information seeking studies. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 77(2), 109-132.
- Seenuankaew, U. (2013). *Enabling factors that affect information behaviors in value adding of farmers' production and marketing in Thailand*. Khon Kaen: Khon Kaen University. [In Thai]
- Srichai, P. (2013). Information seeking for writing the term paper of Science and Fisheries Technology students. *RMUTP Research Journal*, 1(1), 100-109. [In Thai]
- Suebsonthi, P. (1987). *Information use and seek of Farmers in Makham District, Chanthaburi Province*. Bangkok: Chulalongkorn University. [In Thai]
- The Rice Department. (2018). *Thailand'd National Rice Act*. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives. [In Thai]
- Tongdee, O. (2008). *The rice culture: rituals concerning rice and farming, the technology of the past, the tradition at present, legend of the future*. Bangkok: Mahidol University. [In Thai]
- Warren, D.M. (1991). *Using indigenous knowledge in agricultural development: World Bank Discussion Paper No.127*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Wilson, T.D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, 55(1), 249-270.